

Eesti Maleliidu algusaastate juht – Aleksander Veldemaa

Eesti maleajaloos on tähtsal kohal 1931. aasta – just selle aasta 15. jaanuaril asutati Eesti Maleliit ja augustis sai Eestist Rahvusvahelise Maleföderatsiooni (FIDE) liikmesriik. Eestis kehtestati ametlikult rahvusvahelised malereeglid ja koduste võistluste tarvis ülemaaline kvalifikatsiooniastmestik, mille kohaselt jagati maletajad liidu-, I ja II klassi mängijateks. Tänapäevase loo kangelane on Eesti Maleliidu töö aktiivne korraldaja ja vedaja II maailmasõja eelsel perioodil – Aleksander Veldemaa.

Aleksander Veldemaa (1. september 1904 Viljandi - 3. või 4. mai 1973 New York) kandis kuni 1939. aastani perekonnanime Veldemann, ta oli tuntud mitte niivõrd maletajana, kui ennekõike just malejuhi ja -organisaatorina. Veldemaa haridusteest on teada, et ta lõpetas 1922. aastal Viljandimaa ühisgümnaasiumi (Viljandi gümnaasiumi) ja õppis seejärel Tartu Ülikoolis ühtedel andmetel majandust, teistel andmetel matemaatikat. Töötas algkooliõpetajana, hiljem Eesti Vabariigi postiametnikuna.

Hinnatud maleorganisaator nii Eestis kui paguluses

Malega hakkas Veldemaa tõsisemalt tegelema alles 1930. aastal, esialgu väljendus see peamiselt malevõistlustest reportaazhide tegemises. Tiit Lääne kirjutab raamatus „Viljandimaa spordiloost kuni aastani 1945” (Viljandi, 2001) järgmist: „Sportlikult jäi tema parimaks saavutuseks 1932. aastal esikoha jagamine TEMSi (*Tallinna Eesti Maleselts – toim.*) turniiril. 1934. aastal sai temast Eesti Maleliidu esimees ja sealt alates kuni elu lõpuni oli Veldemann hinnatud maleorganisaator nii Eestis kui paguluses.”

Sportlikest tulemustest võiks veel ehk märkida, et 1944. aastal jagas Veldemaa kümne osalejaga Balti turniiril 3.-5. kohta. Kuid nagu juba eespool mainisime, olid sportlikest tulemustest palju tähtsamad tema teened maleelu edendamiseks.

Veldemaa tegutses aastatel 1934-1936 Eesti Maleliidu esimehena ja oli 1936. aastal Adolf Hitleri juhitud Saksamaal Münchenis toimunud male(vahe)olümpial Eesti meeskonna juht, samuti ka 1937. aastal maleolümpial Rootsi pealinnas Stockholmis.

Veldemaa malelisest tegevusest Eestis on veel teada, et 1941. aastal oli ta malesektiooni kirjatöötaja, 1941-1944 riiklik maleinspektor. 1944. aastal lahkus Veldemaa sarnaselt paljudele oma kaasmaalastele Eestist.

Pärast II maailmasõda osales Veldemaa aktiivselt Välis Eesti Maleliidu tegevuses. Ta elas kuni 1960ndate aastate alguseni Argentinas, seejärel USAs, kus oli mõned aastad ka New Yorgis ajakirja „Eesti Male” toimetajaks ja osales New Yorgi Eesti Haridusseltsi Maleklubi tegevuses. Välis-Eesti Maleliidu auliikmeks valitud Veldemaa valdas kaheksat võõrkeelt. Veldemaa tegemistest Argentinas elatud aastatel saame veidi aimu Tiit Lääne raamatu „Välis-Eesti spordielu 1940-1991” (Tallinn, 2000) vahendusel: „Eestlaste sportlik tegevus pärast Teist maailmasõda oli seotud Buenos Airese Eesti Seltsi Estonia spordiringiga. Juba 1950. a käis Argentinas vilgas eestlaste maleelu, mille eestvedajaks oli Eesti Vabariigi aegne malejuht Aleksander Veldemaa (Veldemaa). Esimesel suuremal turniiril osales kümme nuputõstjat. Esikoha võitis A. Veldemaa 8,5 punktiga. Järgnesid R. Volmer ja A. Soonets 6,5 punktiga. Spordiringi maleõhtutel andis Veldemaa huvilistele simultaani. Korraldati kohtumine Buenos Airese leedulastega, mis lõppes 3:3 viigiga. Eesti meeskonnas mängisid A. Pujato (1), A. Veldemaa (0,5), U. Rosmet (1), A. Soonets (0), P. Raadik (0), E. Kingu (0,5).” Aktiivselt võttis Veldemaa osa kohalikust maleelust ka USAs (muu hulgas mängis kaasa mitmetel turniiridel), seda kuni oma viimaste eluaastateni – kõige selle kohta saab täpsemalt lugeda eelpoolt mainitud Tiit Lääne raamatust „Välis-Eesti spordielu 1940-1991” (Tallinn, 2000).

Valter Heueri kirjutis Aleksander Veldemaast

Veldemaa sulest ilmus 1936. aastal Tallinnas maleõpik „Kõik mängivad malet”, mis on üks väheseid eestikeelseid maleraamatuid, millest on ilmunud ka kordustrükk – Tallinnas 1995. aastal. Kordustrüki eessõnaks on Valter Heueri (14. juuli 1928 Elva - 2. märts 2006 Jämejala) kirjutis „Aleksander Veldemaa ja tema raamat”, mille tahaksin järgnevalt lugejateni tuua, sest see sisaldab palju huvitvat Veldemaa kohta.

„Selle raamatu alapealkirjaks on „Moodne maleõpetus”. Paraku kõik vananeb, moodne muutub kunagi vanamoodsaks. Peab tunnistama, et „Kõik mängivad malet” sai juba ilmumisel (1936, avaldati varem joonealusena „Jutulehes”, kirjutatud Paul Kerese esilekerkimise ajal ja ilmselt ka mõjul) kriitika osaliseks. Märgiti autori paiguti liiga „vaba stiili”, mis polevat sobilik asjaliku maleõpiku puhul, heideti ette pinnapealsust, isegi küündimatust.

Aeg paneb unustama, aeg aga ka selgitab. Koguteoses „Male Eestis” on väidetud: raamat on kirjutatud elavalt ja huvitavalt, väljendused on lakoonilised ja tabavad. Niisuguse arvamusega tuleb ühineda, need plussid korvavad üksikuid sisulisi puudujääke, mõjuvad ligitõmbavamalt kui akadeemiline õpetus. Noortele (päris pisikestele) algajatele aitab see kindlasti paremini male aabitsatõdesid omandada. Üldse, praegusele rahutule taassünniajale peaks raamatukese käsituslaad igati sobima. Kes tahab malekõrguste poole edasi pürgida, selle on hiljem lõputult võimalusi rasket vaimutööd teha.

„Kõik mängivad malet” uustrükki tuleb tervitada erilisel põhjusel. Nõnda toome tagasi ühe täiesti unustatud nime, maksame veidigi võlga Eesti male suurele mehele. Julgen seda öelda kindla veendumusega, kuigi Aleksander Veldemann (vabariigi lõpuaastal juba Veldemaa) ei küündinud oma mängutasemelt üle praeguse keskmise meistrikandidaadi. Tuntud karm kriitik Leho Laurine kirjutas järelhüüdes:

„Pole ühtki isikut eesti maleelus peale Paul Kerese, kes oleks nii palju eesti male heaks teinud, kui Al Velde, alias Aleksander Veldemaa. Kerese teened on aga mitmeti teistsugused ja neid ei saa kõrvutada ega asendada Al Velde omadega. Kui lugeda Nõuk. Eestis välja antud teost „Male Eestis”, siis on seal Veldet täiesti ignoreeritud ja selle asemel esile tõstetud mitmeid teisi, kes Veldega võrreldes üsna tähtsusetud olnud. Mina peaksin küll suutma nii Veldet kui ka neid isikuid õieti hinnata... Ta oli ideeline ja kuna male kogu ta huvi, aja ja võimed enesele tõmbama hakkas, siis hoidis see teda tagasi poliitiliste äärmustega ühinemast... Nii omariikluse ajal, kahe okupatsiooni kestel, kui ka paguluses viibides, on ta väsimatult ja tänu nõudmata sule ja tegudega male heaks töötanud. Tulles ja ühinedes eesti maleeluga 1930. aastal – matshi ajal Mikenas-Türn, oli ta elu lõpuni oma mahlaka ja huumoririkka ajakirjanikusulega maletöös. Peale selle oli ta omal ajal mitme nime all (liidu esimees, maleseksiooni sekretär, riiklik malejuht) lugematute turniiride organiseerija, malemääruste väljatöötaja, tegelik malevõistleja, malekultuuri propageerija jne.”

Koolipoisina õnnestus mul Aleksander Veldemaaga 1944. aastal põgusalt tutvuda, hiljem olen arvatavasti üsna põhjalikult uurinud meie malelugu ja kinnitan, et Leho Laurine ei liialda.

Tõsi, nii varem kui ka hiljem on meil olnud ustavaid ja väsimatuid maletöömehi, aga Aleksander Veldemaa tegevus langes kõige viljakamale ja kõige keerulisemale (aastad 1940-1944) perioodile ja tema tegudel oli seetõttu ülehindamatu mõju ja järelmõju.

Lühidalt raamatu autori elukäigust.

Sünniaasta 1904. Sünnikoht Viljandi. Perekonnas mängisid malet isa, ema, kõik neli last. Nagu öeldud, liitus Aleksander Veldemaa organiseeritud maletegevusega alles 1930. aastal, esialgu põhiliselt reporterina, kuid juba 1934. aastal sai temast Eesti Maleliidu esimees. Ka pärast sellelt ametikohalt taandumist (1936) jäi tollane postiametnik üheks meie malejuhiks, mis siis tähendas n.-ö. terve protsessi juhtimist, alates nuppude lauale asetamisest kuni nende

ärakoristamiseni. Sel puhul on ta enda kohta öelnud: „...võitles nagu don Quiote veskitiibadega, et teha turniiripartii pühaks toiminguks.”

Aleksander Veldemaa aitas Eesti malel üle elada Nõukogude okupatsiooniaasta. Tänu just temale ei lakanud maletegevus ka aastatel 1941-1944. Vastupidi, ränkadest sõjahaavadest hoolimata said Kerese-vaimustuse najal esilekerkinud noored võimalust mööda edasi areneda, areenile astus hulk uusi paljutöotavaid nimesid. Niiviisi oli males vist ainsa spordialana tagatud katkematu järjepidevus ja see polnud enam Aleksander Veldemaa süü, et neljakümnendate aastate lõpus suurepärased võimalused maha mängiti.

Teenekas malejuht lahkus Eestist viimastel septembripäevadel 1944. Välis-Eesti maletegevusega liitus ta siiski alles aastal 1961, kui hakkas New Yorgis (kuhu oli saabunud Argentiinast) toimetama „Eesti Malet” ja aktiivselt osalema sealse Eesti Haridusseltsi Maleklubi elus. Ajakiri muutus sisukamaks, Al Velde (nagu ta nüüd ennast nimetas) esines edukalt mitmel kohalikul turniiril. Paraku, erinevalt paljudest teistest pagulaskonna maletajatest oli kaheksat võõrkeelt valdava ja muidu võimeka inimese argipäev viletsavõitu. Küllap mõjus ka alkohol.

Aleksander Veldemaa suri 1973. aastal. Ta oli valitud Välis-Eesti Maleliidu auliikmeks. Selle raamatu väljaandmisega aitame taastada tema aukohta kogu Eesti maleajaloos.”

Margus Sööt,
meistrikandidaat males

Kasutatud kirjandus:

- 1) Aleksander Veldemann „Kõik mängivad malet” (Tallinn 1995, kordustrükk, 128 lk),
- 2) Eduard Lukk “Male Eestis” (Tallinn 1965, 600 lk, 4000 eks),
- 3) Henn Saarmann ja Erlend Teemägi “Eesti spordi biograafiline leksikon” (Tallinn 2001, 800 lk),
- 4) Jüri Sammul, Arnold Vihmand, Siim Mandre ja Heldur Valgmäe “Viljandi Maleselts 1926-1996” (Viljandi 1996, 26 lk),
- 5) Tiit Lääne “Viljandimaa spordiloost kuni aastani 1945” (Viljandi 2001, 224 lk),
- 6) Tiit Lääne „Välis-Eesti spordielu 1940-1991” (Tallinn 2000, 376 lk).